

*В.П.Волковський,
молодший науковий співробітник
Інституту філософії імені Г.С.Сковороди
НАН України*

СТАНОВЛЕННЯ ІДЕЇ СУСПІЛЬНОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИКО- ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ ХІХ СТ.)

Модерність як епоха культурно-історичного розвитку і стандарт політичної та інтелектуальної діяльності є актуальним предметом історико-філософської рефлексії. Насамперед, це викликано проблемами кризи чи кінця модерності, який час від часу фіксується або проголошується серед філософської спільноти, прив'язуючи ці проблеми до трансформації світової політики. Питання про кінець модерності, настання доби «пост-», чи реверсу до премодерних практик, тісно пов'язане із визначенням самої модерності як вона є та того, що розуміється під процесом модернізації як становлення модерності у політичному, культурному та філософському вимірах. Дослідження процесів модернізації впливає із розуміння того, що кожне суспільство так чи інакше опиняється перед проблемами і потребами модернізації, і проходить цей етап власного розвитку, отже, як щодо будь-якого глобального процесу, постає проблема відношень загального і часткового, питання про партикулярно-національний формат модернізації, яку переживала чи переживає Україна.

Переламні події української історії викликають дедалі гострі дискусії про те, чи була в історії України справжня модернізація, чи настала вже українська модерність і коли вона настала, зрештою, де можна на шкалі історії розташувати стан української модерності. Ця стаття присвячена дослідженню процесів модернізації в українській інтелектуальній історії, а власне – у політично-філософській думці, для чого виокремлюється ідея суспільності як засадничий концепт модернізації.

Ідея суспільності у контексті модернізації: імпліцитна ідея філософських дискусій

Залежно від того, що розуміється під Модерном/модерністю, можна зробити висновок про протяжність та тривалість цього феномену, про його початок та кінець. Концепт Модерну/модерності (в україномовній традиції прищеплюється термін «модерність») має дуже розмаїтий спектр значень, від вузького значення Нового Часу (доби класичної німецької філософії та Просвітництва), культурологічного розуміння модернізму як течії зламу XIX-XX ст., доби модерних політичних інституцій чи специфічної філософії Модерну. Ці значення – паралельні і рівнозначні, натомість ми обираємо за базове значення модерності широкий смисл модерності як епохи, що має кілька комплексних визначників. У політичній філософії переважає тяглість модерності: ми живемо у світі модерної демократії, створеної модерними політичними настановами, пронизаної філософсько-політичними винаходами Модерну.

Політична філософія як теоретико-понятійне осмислення суспільного, політичного виміру людського буття стосується передусім, теоретичних основ політичного ладу, тієї філософської логіки, що обґрунтовує смисл буття певної форми політичного ладу та певної держави, ширше – будь-якої формації політичного (себто, такого, що стосується суспільного буття людей у контексті проблеми організації влади та держави) характеру. Онтологічне та деонтологічне бачення політики (під якою ми послідовно розуміємо англomовний смисл *policy* на протывагу *politics*) впливає необхідно із певного бачення природи людини та належного їй ставлення до інших. Питання про суспільність мотивувало формулювання різноманітних версій політичного устрою – за кожною із яких поставала нова модерна політична філософія, а зрештою, артикулювалася ідеологія, яка являла собою певне вольове вирішення проблеми суспільності людського буття через шерг теоретичних положень та практичних імперативів.

Людина як індивід залучена у суспільні зв'язки з іншими індивідами, і ця іманентна залученість, яка формує простір суспільності, визначає необхідність врегулювання складних суспільних взаємин. Передусім, за висловом Гоббса, це є відносини влади та власності, які пов'язані діалектично одна з одною – власність та привласнення є невід'ємним результатом діяльності людини (починаючи від первинно власного тіла людини), влада ж захищає цю власність від

подальшого відчуження. Ідея суспільності лежить в основі усіх модерних дискусій про ідеальний спосіб облаштування суспільства та держави, сама не будучи експліцитно вираженою, проте саме про суспільність людського буття йшлося у пошуках певної політичної ідеології, яка відповідала на питання «якою є суспільність людини? що лежить в основі її соціальної ангажованості?». Ідеологія в такому аспекті є просто догматичним способом артикуляції імпліцитної ідеї суспільності, який визначає наявне і належне у політичному бутті людей та формує систему цінностей, приписів та орієнтирів для політичної практики. Проте конструювання великих політичних ідеологій є прикметною рисою політико-філософської модернізації, організуючи політичний спектр суспільства довкола певних фундаментальних ідеологем, цінностей, настанов, що так чи інакше тлумачать та інтегрують ідею суспільності.

Людська суспільність (або суспільна природа людини, якщо дозволити собі таке примордіальне визначення) відкривалася в історії філософії поступово, згідно із тими вимірами людського буття, які заторкувались у різних політичних дискурсах та ідеологіях. Найпершим виміром був загальнолюдський, космополітичний вимір «людини і громадянина», який ліг в основу доктрини класичного лібералізму та Просвітництва, обертаючись між поняттями «Бог», «природа», «індивід», «права і свободи людини і громадянина» як засадничими концептами від Т.Гоббса до авторів конституцій США і Франції [10] Інший вимір людського буття – мовно-етнічний – був «відкритий» (себто взятий у фокус політичної та філософської рефлексії) пізніше, на зламі XIX століття. Це було закономірним результатом розвитку ідеї суспільності, що зосереджувалася на дослідженні суспільного буття людини. Мова та традиційний етнос, як невід’ємні габітуси людського буття лягли в основу модерного метанаративу нації. Зрештою, діалектика свободи і рівності, закладена у модерній політичній філософії, вона імплікувала постання соціалістичного дискурсу, що екзистенціально ґрунтувався на захисті рівності можливостей індивідів та ідеї соціальної справедливості, а теоретично артикулював соціоекономічний контекст людського буття, доходючи до марксистської редукції людини до епіфеномену соціуму. Як реакція на модернізацію постає консервативний дискурс, який зайняв критичну позицію щодо модерної надії на розум та людську природу, натомість сам не був уже домодерним явищем, бо, власне, спирався на модерні способи аргументації та

артикуляції. Окремо виділимо власне лібералізм та націоналізм як ідеологічні метанаративи, що формуються з ідеї суспільності, як найбільш значущі для XIX століття.

Модернізація у політичній філософії відзначилася, передусім, центром і способом дискурсу. Модерний поворот до людини імплікував постання модерної політичної філософії, що ставила у центр свого дискурсу екзистенцію людського індивіда, його потреби та цінності. Антропоцентризм спрямував політико-філософську рефлексію на задачі формулювання ідеї такого суспільства, яке б реалізовувало природні риси індивіда та природний габітус його буття. Буття індивіда серед інших людей за таких умов стає основою царинною рефлексії і предметом дискурсу – інакше кажучи, в основі політико-філософського дискурсу опиняється ідея суспільності людського буття, тобто фундаментальні екзистенційні способи співіснування індивідів між собою, які, в свою чергу, формують відносини політичного, владно-державного характеру. Закинутість індивіда в оточення інших покладає проблему того, яким є його буття і яким чином його можна облаштувати, виходячи із природи людини. Із зосередженості на сутності природи людини постало питання: що є належне людині насправді у політичному (у первісному розумінні слова «політичне» як «спільне, громадське, суспільне») смислі? По суті, це було питання про природне право, невід'ємні права індивіда, від постановки яких поширення «природних прав» на людські спільноти (нації, класи тощо) було невідворотним. У текстах Н.Макіавеллі, Г.Гроція, Т.Гоббса, М.Монтеня та ін. формулюються нові, модерні настанови політико-філософського дискурсу [10]. На засадах ідей автономного індивіда, що комунікує з іншими, формулюється ідеологія класичного лібералізму, представлена головню постатями Д.Локка, Ш.Монтеск'є, А.Сміта, Б.Констана, А.Токвіля, Д.Мілля (у хронологічному порядку). В основі її лежала концепція природних та невід'ємних прав і свобод, на яку спиралася система представницької демократії.

Феномен модерної представницької демократії вирізняється, передусім організацією засадничих розмежувань політичних сутностей. Модерність у політико-філософському аспекті, на нашу думку, постає з моменту, коли відбувається строге розмежування релігійного (філософсько-метафізичного) та політичного (в тому числі державно-правового) вимірів людського і суспільного буття [10]. Релігійні війни Реформації відкрили явище Держави-«Левіафана»

за Т.Гоббсом, що мусить примирити різні світоглядні розбіжності. Іншим засадничим розмежуванням стало розмежування громадянського суспільства як простору вільної самоорганізації та взаємодії індивідів та держави як політичного Суверена, що має владу карати і встановлювати загальнообов'язкові норми. Відкриттям модерності став імператив, згідно з яким Держава-Левіафан покликана захистити природні права та порядок всередині суспільства, протидіючи вихідному станові «війни всіх проти всіх», захищаючи природні права на життя та власність кожного індивіда. Завдання обмежити владу постає перед усіма модерними філософами класичного лібералізму і відбувається через розмежування компетенцій державної влади та гілок влади між собою (Д.Локк, Ш.Монтеск'є). Таке розмежування законодавчої, судової та виконавчої влади було втілене у перших конституціях і являло собою перше практичне надбання модерної політичної філософії. Подальший розвиток демократії, власне, і є помноження та диференціація розмежувань, деталізація прав і свобод різних верств населення, виділення нових опозицій, що вписується у загальний вектор захисту прав і свобод у різних вимірах політичного життя та різних суспільних груп.

Відкриття етнонаціонального виміру започаткувало добу націєтворення, модернізувавши поняття нації. Саме поняття нації є надзвичайно складним і поділяється щонайменше на два – політична нація як солідарне громадянське суспільство, що володіє волею до політичної суверенності та власної державності, спільної політичної долі у спільному політичному тілі (Республіці) (така нація походить від ідей Ж.-Ж.Руссо та ідеалів Великої Французької Революції), та етнічна нація як політична репрезентація народу-етносу, що воліє державного самовизначення (цей концепт постав із етнографічних досліджень та знайшов вияв у творах В.Гумбольдта, Й.Гердера, Й.Фіхте, поступово поширився на всю Європу). Політична нація є питомим змістом поняття «нація, націоналізм» у класичному західноєвропейському розумінні й ідеологічно належить радше до класичного лібералізму. Етнічна нація ж, належачи до «правого» спектру політики, природно вимушена стати політичною – і відношення етнічного і політичного у концепції конкретної нації є головною теоретичною діалектикою націєтворення. XIX ст. є добою націєтворення (В.Бегхот) [1].

Соціалізм як ідеологія виокремлюється наприкінці XIX ст. як артикуляція і наголос на ідеї рівності та важливості економіки

(економічний наголос є відгомонам позитивістської настанови, що шукала емпіричного базису соціуму, яким, звичайно, були економічні відносини). Проте соціалізм як дискурс коливався від ліберальної настанови (наголос на рівності і захисті бідних) до, по суті, «правої», авторитарної настанови («диктатура пролетаріату», спільнотна єдність тощо). Почасти це призвело до метаморфоз ХХ ст., коли соціалістичний дискурс СРСР трансформувалася у націоналістичний після II світової війни, у формі специфічного радянського марксизму. Напруга тут рухається між полюсами автономного незалежного індивіда та спільноти, без якої індивід не може існувати, а отже, має коритися «загальній волі» (концепт Ж.-Ж.Руссо). Ця діалектика суспільності людини становить теоретично-філософську проблему модерної політичної філософії, і головні політичні ідеології намагаються лише якось сконструювати цю суспільність на свій штиб.

Отже, ідея суспільності лежить в основі політичного дискурсу імпліцитно, неявно, втім, саме від неї залежить характер обраної політичної ідеології. Глобальніше – ідея суспільності лежить в основі процесів політичної та інтелектуальної модернізації, і виявляється вона у формуванні модерних ідеологій, концептів, дискусій з приводу суспільного ладу, відношення «людина-спільнота-суспільство» тощо.

Постановка проблеми суспільності в українській політичній думці через дискусії модерних ідеологій

Проблема дослідження української модернізації полягає, передусім, в упередженнях застарілих концепцій – зокрема, марксистський поділ на феодальну та капіталістичну добу, чи зосередження на суто націоналістичному тлумаченні націєтворення. Дослідження витоків української модерності через це є обмеженими – питання, що задавали радянські дослідники, просто не вловлювали цю проблему, а серйозні студії з «інтелектуальних начал модерної України» щойно починаються в діаспорній традиції, передусім, у І.Лисяка-Рудницького, продовжуючись у О.Пріцака, Я.Грицака, С.Плохого та ін. Після здобуття незалежності в Україні дослідження розвиваються динамічніше, проте не завжди влучніше, що пов'язано із визначеністю поняття модерного. Відзначимо праці О.Забужко, С.Йосипенка, А.Єрмоленка, С.Павличко (щоправда, вона більше торкається модернізму у вузькому, культурологічному смислі), внесок у філософську термінологію команди «Європейського словника

філософій». Складність дослідження XIX ст. не стільки у неоднозначному філософському статусі об'єкта досліджень (це коригується добором дослідницьких стратегій), скільки у виокремленні шуканих ідей із матеріалу, покликаного радше приховати, ніж розкрити ідею.

Специфіка українського випадку у тому, що нові модерні ідеї склали складну амальгаму зі старими, питомими ранньомодерними українськими ідеями (генетично так само загальноєвропейськими) [7]. Хоча у XIX ст. українське «вище» суспільство було прилучене до петербурго-московського істеблішменту і, зрештою, першими осередками нових ідей здебільшого були російські університети та аристократія, проте український контекст і традиції мали великий вплив як на акценти преференцій ідей, так і на шлях їхнього перебігу. До України модерні ідеології прийшли уже майже розроблені, тому історія ідеї суспільності в українському контексті – це не стільки філософська розробка концепції, скільки дискусії щодо застосовності тієї чи іншої ідеології. Це визначає характер аналізу, який виокремлює провідні ідеологеми та зосереджується на специфічності засвоєння ідеологій, модерних політико-філософських концептів, показуючи, як відбувалося становлення ідеї суспільності в українській політичній літературі та практиці.

Загалом можна поділити вплив модерних ідеологій на початку XIX ст. на ліберальний та національний елементи. Просвітництво вольтер'янського типу та вплив ідей Французької революції завершилися декабристським повстанням. Лібералізм з тих часів став неприйнятним у російських колах, натомість набагато важливішим був вплив романтизму та пов'язаного з ним відкриття нації. Націєтворення, яке було ззовні стимульоване ідейно та військово (перемога над Наполеоном), стала основною темою російської політичної філософії, яка наполегливо виробляла філософські засади «специфічно російської» ідентичності, «смислу та призначення» Росії (слов'янофілство О.Хомякова, С.Аксакова, історіософія М.Погодіна та М.Карамзіна, формулювання «теорії офіційної народності» і тріади «православ'я – самодержавство – народність»). Націєтворення стало основним процесом і в українській інтелектуальній історії XIX ст., і саме його відмітні риси видають специфіку власне української версії модерності, українського бачення ідеї суспільності. Воно випливало із спадщини ранньомодерної української інтелектуальної еліти (духовенства та козацької аристократії), доби українського бароко та Могилянської академії. Звернення до народної

культури та побуту під впливом романтизму (репрезентоване в етнографічній цікавості Харківського гуртка українофілів (І.Срезневський та ін.)) поєдналося із козацьким легітимізмом гетьманської аристократії (дослідження історії України Бантиша-Каменського, Марковича, сама «Історія русів» [6]), що презентували традиційне бачення ідеї суспільності в українському контексті. Позірна аполітичність доби аристократичного культурництва в українофільстві 1820-1840-х років нівелюється ангажованістю аристократії у власну історію, яка мимоволі будувала фундамент для модерної . концепції української нації [9].

Ідеї Кирило-Мефодіївського братства, ефемерного з погляду інституційного, але тривкого з погляду персонально-ідейного, служать прикладом першої спроби модернізації та експлікації ідеї суспільності на український манер. У «Книзі буття українського народу» [8], «Відозвах...» братчиків, у творах Шевченка, як ідейного авторитета більшості братчиків, відбувається синтез декабристських, ліберально-республіканських ідей, з ідеями модерного націєтворення у питомий для ХІХ ст. спосіб. Першим мотивом було повстання проти нерівності та несвободи станового самодержавного ладу, проти панування «царів і панів» над «людьми», обґрунтовуючи це дієвими у тому суспільстві релігійно-філософськими апеляціями, проте проголошується триада «свобода, рівність, братерство» Просвітництва. Україна у цьому виступає як есхатологічний топос, де має відбутися відродження справжньої людської свободи – властивий історичним українським козацьким формаціям демократизм ідеалізується, за приклад реалізації ідеального суспільного устрою – Запорозька Січ. Україна протиставляється Польщі та Росії (Московщині): зважимо, що українофільство як дискурс постає в оточенні польського та російського модерного націєтворення, модернізації їхньої політичної свідомості, що виявлялося у демаркації меж національної території, «уявної Вітчизни» [11]. Претензії обох на українські території, наявність української фольклорної та аристократичної традиції, виклики, що ставила перед українськими інтелектуалами ситуація поневоленого народу, справляли свій вплив на процес модернізації політико-філософської думки та ідеологічні преференції. «Братчики» зайняли специфічну націонал-демократичну позицію, де націоналістична настанова особливої глобальної місії України поєднується із засадничим баченням людської суспільності як спільності вільних та рівних за правами

індивідів, об'єднаних братерством спільної природи та Божої благодаті. Правова і суспільна нерівність походить із гордині або завоювання і стає злом для цілого людства. М. Костомаров висловлює демократичну вимогу представницької влади в дусі Монтеस्क'є: «урядник і правитель повинні підлягати закону і сонмищу, бо і Христос повеліває судитися перед сонмищем» [8, 12], тобто влада як виконавча влада повинна підпорядковуватися праву (що розуміється двояко – як похідне від Бога природне право людей на свободу та рівність та як верховенство закону над волею владця) та парламенту. Ідеальна форма суспільності – по суті, це громада як вільна спілка рівноправних членів. Це слово знаходиться далі у назвах українофільських гуртків і, разом з ідеями «братчиків», стає символом українофільства 60-80-х років XIX століття. Коли М. Драгоманов, автор першої модерної цілісної ідеологічної програми, добирає слово до свого часопису та назви своєї ідеї, він також обирає «громаду», і «громадівство» стає специфічним терміном драгоманівського соціалізму [3, 276-327]. Цей соціалізм є специфічним, оскільки він критично наближається до поміркованого класичного лібералізму. Драгоманов обстоює у програмі провідну вагу загальних політичних свобод і конституційних прав, (наполягаючи на ідеї свободи) та демократичного націоналізму [5], дискутує з приводу «національної квестії» [3, 461 – 559], обговорюючи проблеми націєтворення українців, та виступає за самоврядування кожної національності окремо, опонуючи російському, німецькому, польському та будь-якому шовінізмові та асиміляціонізму [3, 430 - 456]. Драгоманова як політичного та політико-філософського теоретика цілком можна вважати творцем модерної української нації як реальної комунікативної спільноти та політичного суб'єкта, що почав ставити свій «порядок денний» [4, 151-288].

Отже, суспільно-політичні дискусії в українському (українофільському) дискурсі точилися переважно довкола двох полюсів: демократична проблематика емансипації, політичних прав, свобод та рівності, особливе наполягання на правовій та конституційній формі розв'язання політичних дискусій, гарантій приватної власності та автономії індивіда (що контрастувало з російською тенденцією до державницького соціалізму та знищення приватної власності) та помірковано-націоналістична настанова на національне відродження, що виражалось у формі федералізму-автономізму (Драгоманов) чи самостійництва (Міхновський). Розбіжності наростали довкола

проблеми національного самовизначення (поступова радикалізація вимог незалежності у галицьких партій, Міхновського та «Братства тарасівців»), а також важливості «органічної праці», конкретної роботи із захисту прав та кооперації «пересічних українців» (ця форма боротьби за трудову та економічну самостійність українців в Галичині, інспірована Драгомановим [2], заклала основи активного громадянського суспільства Галичини). Попри все різноголосся, ці дискусії формували специфічну українську інтенцію дискурсу щодо ідеї суспільності, закладаючи фундамент українського варіанту модерності.

Висновки

Ідея суспільності людини як екзистенціально важливої включеності людини у суспільні зв'язки є однією із наріжних ідей, що лежать в основі модерної політико-філософської думки та політико-ідеологічних дискусій. Модернізація політико-філософської думки, власне, полягала у віднайденні та проблематизації цієї ідеї у формі постановки питання про ідеальне можливе облаштування суспільного співжиття індивідів, зокрема, розв'язання проблем поєднання свободи індивіда та держави, релігії та світської влади, забезпечення протизваг та розмежувань влади, проблеми свободи та рівності у політичній практиці та філософії державного ладу, реалізації цінностей свободи та рівності щодо нижчих верств суспільства тощо. Поступова діалектика проблеми розкривала нові виміри людської суспільності, задіюючи етнонаціональний вимір людськості та соціально-економічну проблематику. Це виявилось у конструюванні провідних ідеологічних метанаративів модерності. Наявний сучасний ідеологічний спектр – три провідні ідеологічні наративи (націоналізм, лібералізм, соціалізм) – власне, є продуктом процесу модернізації в політичній філософії.

Українська інтелектуальна традиція переживала модернізацію у формі засвоєння на власному специфічному ґрунті ідеологічних розмежувань загальноєвропейської традиції. Провідні напрямки дискурсу закладаються вже на початку ХІХ ст. під впливом декабристського руху та національного романтичного зацікавлення на основі питомого патріотизму та легітимізму козацької аристократії та під впливом націтворення Росії та Польщі. В «Історії русів», творах «братчиків» Кирило-Мефодіївського братства, ідеях «громадівства» Драгоманова розвивається українофільський спосіб впорядкування

суспільності, який спирається на синтез ідей персональної свободи, принципу рівності та українського націєтворення. Форми ідей розвивалися від аристократичного ранньомодерного легітимізму аристократії, що тлумачила принципи шляхетської рівності та вольності XVII ст. як привілеї «Малоросії», до народницької турботи про «народ», тобто упосліджені класи, які стали фундаментом модерної концепції української нації як нації «мужиків», що бореться за соціально-економічне та національне визволення і, зрештою, до формування націоналістичного дискурсу української нації початку XX ст. Зрештою, протистояння «народницької», соціал-демократичної концепції нації як, насамперед, «мужиків», народу та націонал-демократичної концепції нації як єдності усіх класів довкола суверенітету та незалежності нації розгорнулися як фундаментальна драма українців XIX-XXI століть. Стереотип того, що носієм справжньої національності має бути представник нижчих класів, схильність до лівого дискурсу призвело до слабкої відпорності проти спокуси більшовизму у 1917-1920 рр., а надалі українство як національність нарочито розвивалося у протиставленні «посполитих», селян-робітників «елітам», інтелігенції та аристократії. Це мало далекосяжні наслідки – просторічно найменовані «шароварщиною» та профанацією «народності». Модерне націєтворення, як формування модерної української нації, було обернуте у народницьку форму. Вимушена пауза у внутрішньоукраїнських ідеологічних дискусіях у радянську добу вимушено загальмувала розвиток української модерності. Проблеми, поставлені перед українським суспільством у творчості М. Драгоманова, І. Франка, Б. Грінченка, М. Міхновського чи Д. Донцова, не кажучи вже про В. Липинського, А. Шептицького, Ю. Шереха-Шевельова чи І. Лисяка-Рудницького, – далеко не «зняті» у гегелівському розумінні. Це проблеми як суто політичного розуміння (федералізм, соборна національна держава, вироблення питомо української збалансованої політичної системи), так і філософсько-теоретичні, ідеологічні – насамперед, це концепція української нації, її самообґрунтування та політична й філософська суб'єктність, це формування питомо українських ідеологічних розмежувань («ліві – праві», «ліберали – консерватори» тощо), які були би практично виражені на політичній національній арені, це зрештою доконаний висновок про самостійність української нації та її геополітичну та історіософську ідентичність («Європа і Азія»). Українська модерність, що розпочалась у часи Костомарова та Драгоманова, зараз переживає

завершення свого народження, поєднуючи це із світовими трендами «пост-ідеологічного» дискурсу та викликами постіндустріальної глобалізованої доби. Угледіння ідеї суспільності як імпліцитної основи всіх ідеологічних дискурсів нагадує, що відповіді на питання полягають не у порівнянні старих дискусій і рацій, а у вирішенні, яким бачить українське суспільство людину-індивіда, місце її серед інших людей, яким є ідеальний суспільний устрій України, наскільки він є архетиповий чи модерний. Образ людини формує образ її суспільності, який задає параметри геополітичного та ідеологічного дискурсу. І завдання довершення розробки є на часі для вітчизняних філософів та інших гуманітаріїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гобсбаум Е.* Нації і націоналізм, починаючи з 1780 року: програма, міфи, реальність. – К.: УЦДК, 2010. – 288 с.
2. *Грінченко Б., Драгоманов М.* Діалоги про українську національну справу / – К.: 1994. – 286 с.
3. *Драгоманов М.П.* Вибране («...Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / – К.: Либідь, 1991. – 688 с.
4. *Драгоманов М.П.* Літературно-публіцистичні твори. В 2 томах. – К.: 1973. – Т.1. – 532 с.
5. *Драгоманов М.П.* Собрание политических сочинений М.П. Драгоманова. В 2-х томах. – Paris, SOCIÉTÉ NOUVELLE DE LIBRAIRIE ET D'ÉDITION, 1905. –Т.1. – 375 с.
6. История Руссов или Малой России, сочинение Георгия Конисского, архиепископа Белорусского / Репринтное издание 1846 года.– К.: «Жовтень», 1991 г. – 320 с.
7. *Йосипенко С.Л.* До витоків української модерності: українська ранньомодерна духовна культура в європейському контексті. – К., «Український центр духовної культури», 2008. – 392 с.
8. *Костомарів М.* Книги битія Українського Народу / М.Костомарів. – Львів – Київ: «Нові шляхи», 1921. – 25 с.
9. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе / В 2 томах. – К.: Основи, 1994. – 554 с.
10. *Манан П.* Інтелектуальна історія лібералізму / Пер.з фр. С.Йосипенка. – К.: Дух і літера, 2005. – 216 с.
11. *Миллер А.И.* «Украинский вопрос» в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX века). – С-Пб.: «Алетейя», 2000. – 260 с.

В.П.Волковський. Становлення ідеї суспільності як фундаментальний процес інтелектуальної модернізації України (на матеріалі політико-філософської думки України XIX ст.).

Стаття присвячена розгляду процесу інтелектуальної модернізації в українській політико-філософській думці XIX ст. За основу аналізу взято ідею суспільності людського буття, під якою розуміємо включеність індивіда в зв'язки з іншими індивідами, як основоположний екзистенціаль політичної філософії і практики. Становлення ідеї суспільності відбувалося через конструювання ідей лібералізму, соціалізму, націоналізму, консерватизму тощо. Ці провідні ідеї ґрунтуються на природних антропологічних вимірах людського буття, які поступово залучалися в процес філософського осмислення суспільності людини. Генеалогія ідеї суспільності відображає рух інтелектуальної та політичної модернізації суспільства та політичної філософії. Створення правової держави, наявність в основі громадянських прав і свобод, формування сучасної нації - ці процеси є необхідними ознаками модернізації, і розвиток основоположних понять та ідей визначає рівень модернізації суспільства.

Стаття аналізує ці процеси на матеріалі історії політико-філософської думки України XIX ст. Констатується, що становлення модерного суспільства відбувається через вибір та протистояння ідеологій, коли українське суспільство поступово долучається до процесів модернізації, ставлячи перед собою проблеми, завдання та варіанти їх рішень. У статті підкреслюється, що визначальним процесом модернізації в українському контексті був процес націєтворення.

Ключові слова: модернізація, модерність, ідеологія, ідея суспільності, лібералізм, націоналізм, націєтворення, нація, політична філософія, XIX століття, історія філософії України.

В.П.Волковський. Становление идеи общественности как фундаментальный процесс интеллектуальной модернизации Украины (на материале политико-философской мысли Украины XIX ст.).

Статья посвящена рассмотрению процесса интеллектуальной модернизации в украинской политико-философской мысли XIX ст. За основу анализа взята идея общественности под которой понимаем включенность индивида в связи с другими индивидами, как основополагающий экзистенциал политической философии и практики. Становление идеи общественности происходило через конструирование идей либерализма, социализма, национализма, консерватизма и т.д. Эти ведущие идеи основываются на естественных антропологических измерениях человеческого бытия, которые постепенно привлекались в процесс философского осмысления общественности человека. Генеалогия идеи общественности отражает движение интеллектуальной и политической модернизации общества и политической философии. Создание правового государства, наличие в основе гражданских

прав и свобод формирование современной нации – эти процессы являются необходимыми признаками модернизации, – развитие основополагающих понятий и идей определяет уровень модернизации общества.

Статья анализирует эти процессы на материале истории политико-философской мысли Украины XIX ст. Констатируется, что становление современного общества происходит через выбор и противоречие идеологий, когда украинское общество постепенно включается в процессы модернизации, ставя перед собой проблемы, задачи, варианты их решений. В статье подчеркивается, что определяющим процессом модернизации в украинском контексте был процесс создания нации.

Ключевые слова: модернизация, политическая философия, модернность, нациестроительство, идеология, идея общественности, либерализм, национализм, нация, XIX столетие, история философии Украины.

V.P.Volkovsky. The Genesis of the idea of the sociality as a fundamental process of intellectual modernization of Ukraine (on ground of Ukraine's political-philosophical thought in XIX century)

The article is devoted to the process of intellectual modernization of the Ukrainian political and philosophical thought of the XIX century. The basis taken for the analysis is the idea of the sociality which is understood as the inclusiveness of an individual into a relation with other individuals as a fundamental existential of the political philosophy and practice. The formation of ideas to the sociality proceeded through the construction of the ideas of liberalism, socialism, nationalism, conservatism, etc. These main ideas are grounded on the natural anthropological dimensions of human being, which gradually involved in the process of the philosophical comprehension of the human society. The becoming of the idea of sociality reflects the movement of the intellectual and political modernization of society and political philosophy. The formation of a state of law, grounding on the civil rights and liberties, the modern nation-building – these processes are necessary attributes of the modernization, and developing fundamental concepts and ideas determines a level of the society's modernization.

The article examines these processes based on the matter of the history of the Ukraine's political-philosophical thought in XIX century. It states the genesis of the modern society is made through the choice and conflict of ideologies, when the Ukrainian society gradually involved in the processes of modernization, posing the problems, tasks, and ways of their solutions. This article emphasizes that the determining process of modernization in the Ukrainian context, was the process of nation-building

Key words: political philosophy, modernity, nation-building, modernity, modernization, ideology, idea of sociality, liberalism, nationalism, nation, XIX century, history of philosophy in Ukraine.